

च.नं: २६-२०८३/८४

मिति: श्रावण २९, २०८३

माननीय सिता बादीज्यू,
मन्त्री, महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं ।

विषय: अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गर्न नीतिगत, संस्थागत तथा कार्यक्रमगत सुधारका लागि ध्यानाकर्षण गरिएको सम्बन्धमा ।

माननीय मन्त्रीज्यू,

न्याय तथा अधिकार संस्था-नेपाल (जुरी- नेपाल) मानव अधिकार, न्यायमा पहुँच तथा लैङ्गिक तथा सामाजिक न्यायको क्षेत्रमा क्रियाशील सामाजिक संस्था हो । २०६८ मा स्थापना भएको यस संस्थाले राज्यका विभिन्न निकाय, विकास साझेदार, सामाजिक संघ संस्था तथा अधिकारकर्मीसँगको सहकार्यमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिका यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य (Sexual and Reproductive Health Rights) हक अधिकार लगायत लैङ्गिक समानता, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GEDSI) का क्षेत्रमा नीतिगत सुधारका लागि प्राविधिक सहयोग, वकालत तथा पैरवी गर्दै आएको छ ।

नेपाल अपाङ्ग महिला संघ अपाङ्गता भएका महिलाको हक अधिकारको संरक्षणका लागि स्थापित राष्ट्रिय तहको गैरसरकारी सामाजिक संस्था हो । २०५४ मा स्थापना भएको यस संस्थाले विशेष गरी अपाङ्गता भएका महिलाको हक अधिकारका विषयमा क्षमता विकास, सचेतनाका साथै नीतिगत वकालत र पैरवीका क्षेत्रमा कार्य गर्दै आएको छ ।

यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायत सबैका आधारभूत मानवअधिकार हुन् । नेपालको संविधानद्वारा प्रदत्त महिलाको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हकको सम्मान, संरक्षण र परिपूर्ति गर्नको लागि सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवालाई सुरक्षित, गुणस्तरिय, सर्वसुलभ र पहुँच योग्य बनाउन सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ लागु भएको छ । यसका अतिरिक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धि (CRPD), महिला विरुद्ध सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धि (CEDAW) लगायत विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार महासन्धिहरूको समेत पक्षराष्ट्र भएकोले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारको प्रत्याभूति गर्ने नेपाल सरकारको बाध्यकारी दायित्व रहेको छ ।

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकारको अवस्थाका विषयमा केन्द्रित रही जुरी नेपालले “यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार पहुँचमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले सामना गर्नुपरेका अवरोधहरू” सम्बन्धी नीतिपत्र मस्यौदा गरेको छ। युएनएफपिए (UNFP) सँगको सहकार्यमा तयार गरिएको यस नीतिपत्रले नेपालमा अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी तथा सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू अझै पनि यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकार सम्बन्धी सेवाको समान, सुरक्षित र मर्यादित पहुँच एवं उपभोगबाट वञ्चितमा परेको कुरालाई जोड दिएको छ। अतः यस ध्यानाकर्षण पत्रमार्फत उक्त नीति पत्रमा औल्याइएका केही महत्वपूर्ण अवरोधहरूको सम्बोधनका लागि सुझाव सहित तपशिल बमोजिम पेश गर्दछौं।

तपशिल

१. **सन्दर्भ र समस्या:** राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको कूल जनसंख्या करिब २.२ प्रतिशत (अर्थात् ६,४७,७४४) रहेको छ। जसमध्ये पुरुष ५४.२ प्रतिशत (तीन लाख ५१ हजार ३०१) र महिला ४५.८ प्रतिशत (दुई लाख ९३ हजार ४४३) रहेका छन्। जसमा किशोरीको संख्या पनि उल्लेखनीय रहेको छ। विशेष गरी सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ लागु भएपछि यस सम्बन्धी नीति तथा कानुनी प्रावधानहरूको विद्यमानता भएतापनि अपाङ्गता भित्रको अन्तरविविधता (intersectionality) दृष्टिकोणको अभाव देखिएको छ। साथै, समावेशी तथा पहुँचयुक्त पूर्वाधार, सूचना र सञ्चारको कमी, सेवाप्रदायकहरूको सीमित क्षमता, सामाजिक-सांस्कृतिक कलङ्क, हानिकारक सामाजिक अभ्यास, पितृसत्तात्मक सोच र आर्थिक तथा भौगोलिक अवरोधहरूका कारण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले सुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजन, गर्भपतन सेवा, यौन शिक्षा तथा निर्णय गर्ने स्वायत्तता जस्ता अधिकारहरू निर्वाध र प्रभावकारी रूपमा उपभोग गर्न पाएका छैनन्।

२. **सोच तथा प्रवृत्तिगत अवरोधहरू:** अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू “अलैङ्गिक” र अप्रज्ञनजन्य हुन्छन् भन्ने गलत धारणा, अधिक संरक्षण, र घरेलु हिंसा तथा दुर्व्यवहारका कारण उनीहरूको यौनिक स्वायत्तताको अधिकारलाई स्वीकार नगरिएको अवस्था छ।

३. **नीतिगत तथा संस्थागत अवरोध:** सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन र नियमावलीमा अपाङ्गता-समावेशी स्पष्ट कार्यान्वयन संयन्त्रको अभाव, स्वास्थ्य प्रणालीमा पहुँचयुक्त सेवा मापदण्डको कमजोर पालना तथा कानून कार्यान्वयनको अनुगमनको कमी देखिन्छ।

४. **भौतिक संरचनागत तथा वातावरणीय अवरोध:** स्वास्थ्य संस्थामा र्याम्प, पहुँचयुक्त शौचालय, अपाङ्गमैत्री परीक्षण बेड र पहुँचयुक्त स्थान र यातायातको अभाव तथा यी सेवा तथा सुविधाबारे जानकारी न्यून देखिन्छ।

५. **सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिगत अवरोध:** ब्रेल, साङ्केतिक भाषा, दोभाषेको सुविधाको अभाव, अडियो-भिजुअल वा डिजिटल रूपमा पहुँचयुक्त सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सामग्रीको कमी।

६. सामाजिक-सांस्कृतिक तथा आर्थिक अवरोध: जात, लैङ्गिकता, आर्थिक विपन्नता, भौगोलिक विकटता र अपाङ्गताको अन्तरसम्बद्धताले विशेषगरी अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी तथा अपाङ्गता भएका यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, हरूलाई दोहोरो र बहुगत विभेदमा पारेको छ ।

तसर्थ अपाङ्गताका बिषयमा महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय समग्र नेतृत्व र समन्वयकारी तथा अनुगमन सम्बन्धि भूमिकालाई मध्यनजर गर्दै नीति समीक्षाका आधारमा यथाशिघ्र देहायका कदमहरू चाल्न हार्दिक अपील गर्दछौं:

(१) सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ र नियमावली, २०७७ लाई अपाङ्गताको अन्तरसम्बद्ध लैङ्गिक समानता, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा मानवअधिकारमूखी दृष्टिकोणबाट यथाशीघ्र पुनरावलोकन तथा संशोधन गर्न पहल गर्ने ।

(२) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयसँग समन्वय गरी अपाङ्गता-समावेशी सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सेवा मापदण्ड तर्जुमा गरी तीनवटै तहका सरकारमा प्रभावकारी समन्वय र कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने ।

(३) अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी तथा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक लक्षित यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र अधिकारसम्बन्धी विशेष कार्यक्रम र बजेट शीर्षक स्थापना गर्ने ।

(४) सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सम्बन्धी सबै सूचना, शिक्षा तथा सञ्चार सामाग्रीहरू ब्रेल, साङ्केतिक भाषा, मातृभाषा, स्थानीय भाषा र डिजिटल पहुँचयुक्त ढाँचामा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।

(५) स्वास्थ्यकर्मी, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका तथा सामाजिक परिचालकहरूका लागि अपाङ्गतामैत्री, र समावेशी सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

(६) सबै तहका नीतिनिर्माण, कार्यक्रम तर्जुमा तथा अनुगमन संयन्त्रहरूमा अन्तरविविधताको अवधारणाका आधारमा अपाङ्गता भएका महिला सहित अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू र उनीहरूको प्रतिनिधि संस्थाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

(७) अपाङ्गता, लैङ्गिकता, उमेर, जातजाती, तथा वैवाहिक अवस्थाका आधारमा अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक तथा सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन र प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

(८) अपाङ्गता भएका महिला तथा किशोरीलाई सेवा ग्राही मात्र नभई दक्ष यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा तथा सूचना प्रदायकको रूपमा उत्पादन गर्न आवश्यक नीतिगत तथा प्रशासनिक व्यवस्था मिलाउने ।

९) सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य क्षेत्रमा विद्यमान जातिय, लैङ्गिक लगायत सबै किसिमका सामाजिक तथा परम्परागत विभेदको अन्त्यका लागि कानून सचेतना अभिवृद्धि गर्ने तथा यस्ता विभेदका दोषी उपर निष्पक्ष, पारदर्शिता तथा अविलम्ब कानूनी कारवाही गर्ने ।

१०) नेपालले अनुमोदन गरेका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी महासन्धी (CRPD), (महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन सम्बन्धी महासन्धी (CEDAW) लगायत विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकार महासन्धिहरू र विश्वव्यापी आवधिक समिक्षाका साथै जनसंख्या तथा विकास सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन (ICPD) लगायतका सयन्त्रले नेपाल सरकारलाई सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्धन गर्न गरेका सिफारिसहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने र यी विषयमा विशेषगरी सबै तहमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

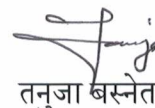
अन्त्यमा, अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक तथा सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गर्नु केवल स्वास्थ्य सेवा सुधारको विषय मात्र नभई लैङ्गिक समानता, सामाजिक न्याय र “कोही पनि पछाडि नछोडने” संवैधानिक तथा नीतिगत प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन हो । यस दिशामा महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयको नीतिगत नेतृत्व निर्णायक रहने विश्वास लिएका छौं । अपाङ्गता भएका महिला, किशोरी, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक तथा सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार संरक्षण तथा सम्बर्धन गर्न मन्त्रालयसँग थप संवाद, परामर्श तथा सहकार्यका लागि हामी सदैव तत्पर रहेको व्यहोरा समेत जानकारी गराउन चाहन्छौं ।

धन्यवाद ।

मिना पौडेल

अध्यक्ष

नेपाल अपाङ्ग महिला संघ

तनुजा बस्नेत

अध्यक्ष

जुरी नेपाल

बोधार्थ:

श्रीमान् सचिवज्यू,

महिला, बालबालिका, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक र सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय

पुनश्च: नीति समिक्षाको पूर्ण पाठ मन्त्रालयको जानकारीका लागि यसैसाथ संलग्न गरिएको व्यहोरा समेत अनुरोध छ ।